

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.1,347.72

Чайковська А.В.

Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Стаття присвячена дослідженню інституту корпоративного договору, який введений Законами «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» і «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Розглядаються позитивні та негативні аспекти зазначеного інституту. Робиться висновок про доцільність і необхідність введення інституту корпоративного договору в законодавство України.

Ключові слова: акціонерна угода, господарські товариства, договір про реалізацію прав учасників, корпоративний договір, корпоративні права, товариство з обмеженою відповідальністю.

Постановка проблеми. Останній час можна назвати часом постійних реформ. Модернізація стосується майже всіх сфер правового життя суспільства. Одним із ключових напрямків реформування в Україні є корпоративна сфера. За останні роки було розроблено багато нових важливих законів і законопроектів, які стосуються сфери корпоративного управління. Так, 07.04.2015 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів», 23.03.2017 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах», які були розроблені з метою сприяння підвищенню рівня корпоративного управління в господарських товариствах, захисту прав та інтересів інвесторів і адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Особливу увагу необхідно звернути на Закони «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» від 23.03.2017 р. № 1984-VIII і «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. Указані документи започатковують регулювання інституту корпоративного договору. Однак досліджуваний інститут піддається критиці його опонентами, які пропонують виключити норми про корпоративні договори з тек-

сту законів. Дискусійність і невизначеність інституту корпоративного договору породжує необхідність детального аналізу спірного інституту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Корпоративний договір у науці – явище відносно нове й недостатньо досліджене. Свою увагу вивченню корпоративного договору приділили такі дослідники, як І. Венедіктова, О. Вінник, В. Вітрянський, Ю. Жорнокуй, О. Кібенко, М. Сигидин, І. Спасибо-Фатєєва, В. Цікало, Ю. Юркевич та інші.

Постановка завдання. Завданням статті є теоретичне вивчення, аналіз інституту корпоративних договорів і дослідження доцільності введення його в законодавство України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед вважаємо за доцільне розкрити поняття корпоративного договору. Аналіз текстів законів і внесення змін до них дозволяє зробити висновок про необхідність подальшого пошуку оптимального визначення поняття корпоративного договору.

У Законі № 1984-VIII використовується конструкція «договір про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю», якою визнається договір про особливості реалізації прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю. Натомість у Законі № 2275-VIII використовується конструкція «корпоративний договір». У тексті законопро-

екту від 13.05.2016 р. наводилося таке визначення корпоративного договору: безвідплатний договір між усіма або декількома учасниками товариства про особливості реалізації прав і обов'язків учасників товариства. У тексті Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» зі змінами від 10.01.2018 р. визначення корпоративного договору було дещо змінено. Корпоративний договір визначений як договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації; він є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі.

На нашу думку, необхідним є уніфіковане використання визначення у сфері регулювання інституту корпоративного договору з метою дотримання вимог щодо якості законів.

Ю. Юркевич і В. Цікало наголошують на недоцільності використання терміна «корпоративний договір» у зв'язку з тим, що поняття «корпоративний договір» не враховує весь обсяг прав учасників господарського товариства, що можуть бути здійснені відповідно до умов зазначеного договору (наприклад, право на відчуження частки у статутному капіталі товариства) [3, с. 72]. Крім того, у досліджуваному договорі сторони не врегульовують і не можуть урегулювати корпоративні відносини, вони лише визначають особливості майнових і/або немайнових відносин, які існують або можуть існувати між ними у зв'язку з реалізацією права власності на частки у статутному капіталі товариства [4, с. 90]. В. Цікало вказує на доцільність використання терміна «договір про реалізацію прав учасників товариства», а Ю. Юркевич більш вдалим вважає поняття «договір про реалізацію прав і виконання обов'язків між засновниками (учасниками) господарських товариств».

Крім того, доцільно погодитися з висновком Головного юридичного управління від 12.04.2017 р. про те, що конструкція «певним чином» має оціночний характер і потребує уточнення, а також із юридичною некоректністю розкриття змісту договору через інший договір.

Порівняння понять, які використовуються в названих законах, дозволяє зробити висновок про те, що автори законів під різними категоріями розуміють один і той самий договір. Так, корпоративний договір у Законі № 2275-VIII – це договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації; у Законі № 1984-VIII за договором про реаліза-

цію прав учасників (засновників) його сторони зобов'язуються реалізовувати в спосіб, передбачений таким договором, права, які надаються учасникам (засновникам) товариства з обмеженою відповідальністю, і/або утримуватися від реалізації зазначених прав. *Таким чином, визначення корпоративного договору та договору про реалізацію прав учасників (засновників) товариства є тотожними. У зв'язку із цим використання різних конструкцій для визначення одного й того самого поняття є недоцільним.*

На нашу думку, поняття корпоративного договору охоплює договори, укладені в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю, а також в акціонерних товариствах. Таким чином, корпоративний договір є загальним і широким поняттям, яке включає договори між акціонерами та договори в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю.

Оскільки Закон № 2275-VIII направлений на регулювання виключно діяльності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, то в ньому недоцільно використовувати категорію корпоративних договорів, яка включає й договори між акціонерами. Натомість у Законі № 1984-VIII доцільно визначити поняття не тільки договору про реалізацію прав учасників корпоративного договору, а й загальне поняття корпоративного договору.

Предметом договору учасників господарського товариства є способи здійснення належних їм прав, обумовлені договором. Однією з особливостей здійснення прав учасників за цим договором є не лише можливість реалізації тих правових можливостей, які входять до змісту їхніх прав, але й виконання обов'язків, добровільно взятих на себе учасниками товариства [3, с. 68].

Необхідно звернути увагу на те, що предмет регулювання корпоративного договору є відмінним від предмета закону та статуту. Відмінність полягає в тому, що якщо в законодавчих актах і статуті товариства можуть бути встановлені певні повноваження учасників, то в корпоративному договорі регулюються зобов'язання сторін про реалізацію певним чином визначених у статуті чи законі повноважень учасників, тобто способи здійснення корпоративних прав.

У тексті проекту закону № 4666 від 13.05.2016 р. ч. 2 ст. 7 було окреслене коло питань, які могли бути визначені в корпоративному договорі. Натомість у тексті закону № 4666 зі змінами від 10.01.2018 р. сферу регулювання корпоративного договору було істотно звужено. Унесеними змі-

нами було окремо визначено лише одну сферу, яка може бути окреслена в корпоративному договорі – купівля-продаж частки у статутному капіталі.

У зв'язку з вищенаведеним залишилося відкритим питання щодо того, чи можливо врегулювати в корпоративному договорі лише питання щодо купівлі-продажу частки в статутному капіталі (і коло регулювання корпоративного договору є виключним), чи предмет регулювання корпоративного договору є відкритим.

Якщо зміни до закону № 2275-VIII звужили визначений предмет регулювання корпоративного договору, то зміни до закону № 1984-VIII, навпаки, розширили предмет регулювання. Таким чином, визначення предмета регулювання в законах є неузгодженим, що може призвести до їх різного розуміння та застосування. Закон № 2275-VIII з останніми змінами визначає лише одну сферу для регулювання корпоративним договором, натомість Закон № 1984-VIII містить відкритий і широкий перелік регулювання в договорі.

Детального вивчення також потребує питання сторін корпоративного договору. У Законі «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» учасники (засновники) товариства визначені як сторони договору. У тексті проекту закону № 4666 від 13.05.2016 р. у ст. 7 були визначені такі сторони: усі чи декілька учасників товариства. Однак у тексті Закону № 4666 зі змінами від 10.01.2018 р. як сторони визначені учасники товариства без деталізації.

Таким чином, автори Закону неоднозначно підходили до визначення сторін договору. Питання щодо можливості укладення корпоративного договору не всіма учасниками, а між декількома учасниками залишається відкритим.

Корпоративним договором не можуть бути врегульовані питання щодо організаційної структури товариства чи щодо контролю над органами правління, оскільки подібні організаційно-управлінські відносини в товаристві можуть бути врегульовані лише законом чи установчими документами. Наведене твердження також свідчить на користь того, що корпоративний договір не обов'язково повинен укладатись усіма учасниками корпорації, адже він не спрямований на управління товариством загалом, а тому не зачіпає інтересів усіх власників корпоративних прав. Водночас корпоративний договір наділений зобов'язальною природою, тому зобов'язує до відповідної поведінки лише сторони договору, не розповсюджуючи свою дію ні на саму корпорацію

з її органами, ні на учасників корпорації, які не беруть участь у корпоративному договорі, ні на третіх осіб [5, с. 62].

У Законі № 1984-VIII визначено як можливу сторону договору кредиторів товариства. Договір із кредиторами одні дослідники розглядають як окремий вид корпоративних договорів, який хоча й конфліктує з науковою думкою, але відповідає потребам бізнесового середовища та створює умови для захисту інвесторів і залучення додаткового капіталу [6]. Інші науковці використовують термін «корпоративний правочин», який є ширшим за змістом, ніж корпоративний договір, і включає в себе не лише договори між учасниками господарського товариства, але й інші договори, де однією зі сторін є учасник (наприклад, договори з третіми особами про відчуження їм частки) [1, с. 72].

Законом також передбачена можливість визначити способи забезпечення виконання зобов'язань за корпоративним договором і заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань. Оскільки положення законів не встановлюють обмежень стосовно виду, обсягу та характеру потенційної відповідальності, сторони корпоративного договору можуть передбачити штраф для учасника (засновника) за відсутність його на загальних зборах або нарахування пені за несвоєчасну сплату учасником своєї частини в статутному капіталі [7].

Особливо актуальним є питання про можливість регулювати корпоративними договорами питання корпоративного управління інакше, ніж це передбачено законом і статутом.

У висновку до законопроекту від 13.05.2016 р. № 4666 «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» Головне науково-експертне управління пропонувало виключити норму про корпоративні договори [8]. Управління аргументувало свою пропозицію тим, що корпоративний договір фактично може встановити інший порядок здійснення прав учасників товариства, управління товариством і/або порядок його діяльності, ніж той, що встановлений законом і/або статутом товариства.

У Рекомендаціях Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають із корпоративних відносин» [9] розглядалося регулювання такого виду корпоративних договорів, як акціонерні угоди. Зокрема, зазначалося, що угоди між акціонерами (учасниками господарських товариств) не можуть змінювати норми закону та

статуту товариства, обмежувати права інших акціонерів (учасників) товариства.

Дослідники вказують, що врегулювання в корпоративному договорі тільки тих відносин, які законом і статутом не врегульовані чи врегульовані диспозитивно, істотно знижує можливості застосування корпоративних договорів [10]. Натомість інші дослідники наголошують, що в досліджуваному договорі сторони не встановлюють повноваження учасників, а лише зобов'язання сторін про їх реалізацію певним чином, у зв'язку з чим це не може суперечити закону та статуту товариства [2, с. 91].

Висновки.

1. Корпоративний договір є ефективним інструментом для регулювання особливостей корпоративного управління в товариствах.

2. Для узгодженого врегулювання доцільно запропонувати такі визначення:

– корпоративний договір – це письмовий безоплатний договір між учасниками товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю (договір про реалізацію прав учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю) або акціонерами (договір між акціонерами) про реалізацію їхніх прав і обов'язків;

– договір про реалізацію прав учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю – це письмовий безоплатний договір між усіма або декількома учасниками товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю або між усіма чи декількома учасниками та товариством про особливості реалізації їхніх прав і обов'язків у спосіб, передбачений таким договором.

3. Визначення предмета регулювання в законах є неузгодженим, що може призвести до їх різного

розуміння та застосування. Закон № 2275-VIII визначає лише одну сферу для регулювання корпоративним договором, натомість Закон № 1984-VIII містить відкритий і широкий перелік регулювання в договорі. Із метою уникнення різночитань доцільно сформулювати єдину позицію щодо предмета регулювання корпоративного договору в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю. Є недоцільним зведення предмета регулювання корпоративного договору в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю лише до визначення умов, на яких учасник має право чи зобов'язаний купити або продати частку в статутному капіталі (її частину), і випадків, коли таке право чи обов'язок виникає. Натомість широкий і відкритий перелік регулювання корпоративного договору буде сприяти виконанню одного із завдань прийнятих законів, а саме забезпечення учасникам товариств з обмеженою відповідальністю значного простору для врегулювання своїх відносин за допомогою договорів.

4. Ураховуючи відсутність імперативної вимоги щодо укладення корпоративного договору всіма учасниками товариства, можна виділити таких учасників досліджуваних відносин: усі учасники товариства; декілька учасників товариства; товариство; треті особи.

5. Законом № 2275-VIII прямо не визначена можливість відступлення від вимог статуту та закону. Однак із метою недопущення суперечностей відступлення від вимог статуту й закону можливе в корпоративному договорі лише в разі внесення такого доповнення до статей закону й статуту: «якщо інше не передбачено корпоративним договором».

Список літератури:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23.03.2017 р. № 1984-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1984-viii> (дата звернення: 03.04.2018).

2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2275-viii> (дата звернення: 03.04.2018).

3. Цікало В. Предмет договору про здійснення прав учасників господарського товариства. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 68–73.

4. Юркевич Ю. Договір про реалізацію прав та виконання обов'язків між засновниками (учасниками) господарських товариств. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 1. С. 88–91.

5. Сигидин М. Особливості укладення корпоративного договору. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 3. С. 61–64.

6. Жук Т. Як зміняться корпоративні договори. НВ Бізнес. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/experts/zhuk2/jak-zminjatsja-korporativni-dogovori-1005367.html> (дата звернення: 03.04.2018).

7. Куприянский Б. Корпоративний договір в ТОВ як інструмент захисту прав інвесторів. Юридична газета. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/-korporativniy-dogovir-mizh-uchasnikami-zasnovnikami-tov-yak-instrument-zahistu-prav-investoriv-.html/> (дата звернення: 03.04.2018).

8. Висновок Головного науково-експертного управління від 01.06.2016 р. на проект Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093 (дата звернення: 03.04.2018).

9. Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07 (дата звернення: 03.04.2018).

10. Свінцицький А. Корпоративні договори: нові можливості та старі проблеми. Адвокатське об'єднання «Летрадо». 2017. URL: <http://letrado.ua/uk/publikatsiyi/korporatyvni-dohovory/> (дата звернення: 03.04.2018).

АНАЛІЗ ІНСТИТУТА КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРА

Стаття посвячена дослідженню інституту корпоративного договору, який введений Законами «Про внесенні змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» та «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Розглядаються позитивні та негативні аспекти вказаного інституту. Сделан вивід про цільовість та необхідність введення інституту корпоративного договору в законодавство України.

Ключевые слова: акционерное соглашение, хозяйственные общества, договор о реализации прав участников, корпоративный договор, корпоративные права, общество с ограниченной ответственностью.

ANALYSIS OF THE INSTITUTE OF CORPORATE AGREEMENT

The article is devoted to the research of the institute of the corporate agreement, which is introduced by the laws “On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding corporate agreements” and “On limited liability companies”. Positive and negative aspects of the mentioned institute are considered. A conclusion is made on the expediency and necessity of the introduction of the Institute of a corporate contract into Ukrainian legislation.

Key words: stock agreement, business partnerships, contract on realization of rights of participants, corporate agreement, corporate rights, Limited Liability Company.